

מוזיקה קלאסית

רומנטיקה זה לא פוצי מוצי

הפסנתרנית אורית וולף מחדדת את ההבדל בין שוברט לברהמס בעזרת שיר משתפך ששניהם הלחינו

לעקוב

חגי חטרון

20 בינואר 2025 • 08:50

בין אירועי ה"שוברטיאדה" ה-19 — פסטיבל שיתרחש ממוצאי שבת בחיפה, בירושלים ובמקומות נוספים, ושיוזמו ומנהלו הצ'לן רז כהן משכיל להצמיד לו זווית חדשה מדי שנה — בולט קונצרט שישתתפו בו הזמרת רחל פרנקל והפסנתרנית אורית וולף. השתיים יבצעו מבחר שירים, לרבות "לילה במאי" (Die Mainacht) פעם בהלחנת שוברט ופעם בהלחנת ברהמס. אותן מילים, לבוש שונה מאוד.

"לילה במאי" הוא שיר רומנטי לעילא שחיבר משורר גרמני ושמו לודוויג הלטי (Hoelty) ב-1774. הדובר בשיר משתוקק לאהבה נאמנה כמו אצל זמירים ואצל יונים, מביע קנאה בזוגיות שלהם. במבט ימינו השיר הוא השתפכות עולה על גדותיה, עצב מתוך געגועים לאושר שאין להשיגו: "תמיד — כאשר הירח הכסוף מבהיק בעד הסבך, מכסה באור מנומנם את העשב, והזמיר, כמו חליל הוא שר — עגום נד אני, משיח אל שיח".

בעיני הפסנתרנית אורית וולף (בעלת דוקטורט בתחומה, עוסקת גם בהלחנה, משוררת, חוקרת מוזיקה) נושא השיר הוא הטבע שכבר מתעורר. האביב הגיע, אך האהבה עדיין לא מתרחשת, מחזוריות של עונות השנה לעומת הנפש הכאובה, התקועה במלנכוליה, התחדשות וזרימה מול איזרימה והתאבנות נפשית. "זו תפישה של האדם כעומד מול הטבע, ניגוד חריף, כמבוטא למשל בציור הידוע מאוד של הצייר הרומנטי קספר דוד פרידריך.

"מצב רומנטי", בתפישתם של משוררים ומלחינים בני התקופה הרומנטית, היא ממשיכה, "זה לא 'פוצי מוצי', לא מה שבמאה ה-20

נתפש כסכריניות הוליוודית. רומנטיקה זה לחיות בתוך ניגודים. כמו ששומעים בסונטה 'הפתטית' של בטהובן. בפתיחת הסונטה הזאת הנימה השוררת היא משהו שבין כעס לאהבה".

ואת המצב הרומנטי המובהק — חיים בתוך ניגודים, שוברט וברהמס, שני רומנטיקאים, מבטאים במוזיקות שונות.

"שונות עד כדי ניגוד. ההסבר המיידית הוא פער הזמנים. שוברט הלחין את 'לילה במאי' ב-1815, ברהמס עשה זאת 50 שנה אחריו. פער מובהק בין רומנטיקה מוקדמת למאוחרת. אגב, 1815 היתה שנה פורייה להדהים בחיי היצירה של שוברט. הוא היה בן 18 באותה שנה והלחין בה כ-140 שירים. ברהמס הלחין את אותן מילים של לודוויג הלטי בגיל 33.

"המיוחד בהלחנה של שוברט: הוא 'חושב מנגינה', פשוט. ב'לילה במאי' הפשטות מתבטאת גם במבנה, השיר כולו מטופל כמין פזמון, המנגינה חוזרת שלוש פעמים. להשערתי, זה לא מתוך עצלות, החזרה על המנגינה נועדה להדגיש את ההמשכיות ששוררת בטבע. עוד בולט שהפסנתר הוא ליווי בלבד, לא חשוב כמו בשירי מחזור 'מסע חורף' למשל.

"הסולם הוא רהמינור, בעל מסורת של מלנכוליה. למה מלנכוליה מתאימה כאן, לדעת שוברט? אין לי תשובה נחרצת על כך. הסבר סביר: זה כדי להדגיש — ברוח הרומנטיקה — את הניגודיות. אהבה אינה רק אושר אלא גם היעדר אושר. מצב תמידי של געגוע".

ואצל ברהמס זה שונה.

"לגמרי. קודם כל, הקול והפסנתר הם כוחות שווים, מקיימים דיאלוג וגם קונפליקט. כשהתאמתני עכשיו בבית על תפקיד הפסנתר ב'ליל מאי' הבן זוג שלי אמר שהוא שומע יצירה לפסנתר סולו.

"ברהמס מתייחס לפסנתר כאל תזמורת סימפונית. חושב אנכית, אקורדים מסיביים. טקסטורה עבה. אצל שוברט היא דקה יותר. נימה שלטת: אצל ברהמס זו דרמה, אצל שוברט ממש לא. אשר למבנה,

ברהמס לא חוזר על אותו חומר מוזיקלי, מכניס שינויים תכופים בטמפו ובסולמות ומתייחס לכל השיר כאל בלדה, סיפור, נרטיב מתפתח" (ובעצם חורג, לדעת הח"מ, מהפרשנות המתבקשת למילים שכתב הלטי).

השיר "לילה במאי", בהלחנת שוברט, בנוי ממנגינה פשוטה שחוזרת שלוש פעמים. להשערתה של אורית וולף, שוברט לא עושה כך מתוך עצלות אלא כדי לבטא את ההמשכיות השוררת בטבע

"לילה במאי" של ברהמס, לדבריה, הוא פירוש חד ומוצהר של הלך הרוח הרומנטי, של ההכרח לחיות בשלום בתוך ניגודים. כללית, ההשוואה שהיא מציבה בין שוברט לברהמס, בהקשר הרומנטיות, מבליטה ששוברט לירי יותר, אצלו הטבע גובר על האהבה ועל סבל נעגועיה. ברהמס מדגיש יותר את הנפש ואת הכאב ששוכן בה.

אורית וולף. מוזיקה שמביעה ניגודים צילום: חיים קמחי

את הרומנטיות של שוברט תציג וולף, כחלק מ"השוברטיאדה", גם בנגינת האמפרומפטי אופוס 90 מס' 3 של שוברט. "זו יצירה שהוא חיבר ב-1828, שנת חייו האחרונה. היא 'מדברת פנטזיה' ושונה בכך מגישתו בהלחנת השיר 'לילה במאי'. בשיר יש דובר אחד, עם ליווי שהוא רק ליווי. באמפרומפטי יש שני קולות, דואליות מופלאה. יד ימין עוסקת במנגינה שכתובה בדפוס של תנועה מתמדת, 'פרפטואום מובילה'. יד שמאל, לעומתה, משמיעה את ארבעת צלילי 'מוטיב הגורל' של בטהובן. חלומיות לעומת זעם, ניגודיות רומנטית". בטהובן, היא מזכירה, היה הקומפוזיטור ששוברט העריץ, הוא מת פחות משנה לפני חיבור האמפרומפטי.

שתי ההלחנות ל"לילה במאי", זו של שוברט וזו של ברהמס, זמינות ברשת בביצועים אחדים, לרבות בזמרתו של דיטריך פישר־דיסקאו. בשיר של שוברט מביא הבריטון הנפלא את ההיבט הלירי המיוחד במינו של זמרתו, על מגש מתנת הטבע הווקאלית שברשותו (בין

השאר צלילים נטולי מאמץ בתחום הגבוה). בשיר של ברהמס זה פישר־דיסקאו "אחר", בעקבות הדרמה שברהמס בחר לעצב.

באוזניי, "לילה במאי" של שוברט הוא מיניאטורה נחמדה ביותר, שיר לא מוכר שנעים להכיר, מנגינה שנוגעת מיד. אוהבי שוברט ייקסמו. מזווית זאת, "לילה במאי" של ברהמס, למרות הרבגוניות — נוגעת קצת פחות.

"כרמל" מתמודדת

השבוע ובשבוע הבא תפקוד רביעיית "כרמל" מקומות אחדים בארץ בתוכנית שהיא התמודדות עם שתי פסגות בעולם המוזיקה הקלאסית. רביעיית כלי הקשת אופוס 76 מס' 5 של היידן ורביעיית כלי הקשת אופוס 18 מס' 1 של בטהובן.

זה יהיה קונצרט רגיל, שתי הרביעיות ינוגנו במלואן, מועשר בדברי רקע מפי ויוולן ההרכב, ד"ר יואל גרינברג, שיעסוק בעיקר בנסיבות חיבורן. גרינברג ידבר קצת על בטהובן, שהיה אז קומפוזיטור בראשית דרכו, וקצת על היידן, שהיה אז כבר ותיק, עטור תהילה והצלחות, ועל יחסיהם (בטהובן היה אמור לקבל תורה מפי היידן, ללמוד ממנו ממש, בשיעורים פרטיים. זה לא כל כך צלח).

הרביעייה 76/5 של היידן חוברה ב-1798. הרביעייה 18/1 של בטהובן ב-1799. שתיהן קליטות, למן ההיכרות הראשונה, אבל רק בהאזנות נוספות נגלה כראוי מבול ההמצאות שהן ממטירות. באוזניי, שתי היצירות — למרות הבדל הגילים הגדול (כ-40 שנה) בין מולידיהן — הן בעיקר אותו עולם.

יש גם הבדלים, אם מתעקשים לצייןם. הנה אחד: הרביעייה של היידן נפתחת במנגינה לוכדת אוזן, מנגינה שידועה כיום לקהל גדול מאחר שהיידן שיבץ אותה גם באורטוריה "הבריאה" (בריאת העולם). באורטוריה המנגינה הזאת היא אריה לסופרן (המלאך גבריאל) ומילות הפתיחה לה הן "לבוש ירוק עטו כרים". הרביעייה של בטהובן אינה נפתחת במנגינה אלא במוטיב, הכחזה קצרה, שישה צלילים. לכאורה,

חומר מושך פחות, יבש. בהמשך בטהובן מלהטט בו ומוכיח שהוא מה זה מושך.

היידן, בן 66, עדיין במלוא כוחו הקומפוזיטורי, משפיע על המאזינים את ההומור המוזיקלי שלו: פרק הסיום של הרביעייה נפתח במהלך שלא מתאים להתחלת פרק אלא דווקא לצלילי סיום של פרק. עוד יש לומר שהפרק האטי, "לארגו", הוא סמל של רצינות עמוקה, ממכרת, ושקטע ה"טריו" של פרק המינואט הוא המצאה פשוטה מדהימה. במילה אחת: לשמוע.

הצג עוד

מערכת | הנהלה | מדיניות פרטיות | תנאי שימוש | צרו קשר | רכשו מינוי | ביטול מינוי דיגיטלי | שאלות ותשובות | פרסמו אצלנו

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר האיכותי בישראל
© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ